

NADZIEJE I REALIA. KOMUNISTYCZNA PARTIA ZACHODNIEJ BIAŁORUSI WOBEC WIELKIEGO KRYZYSU (1930–1935) – CASUS POLESIA

PIOTR CICHORACKI

Streszczenie: Kryzys gospodarczy, jaki ogarnął również II Rzeczpospolitą był okresem sprzyjającym dla ruchu komunistycznego. Na Polesiu, gdzie aktywna była Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi, także w związku z jej agitacją doszło do wielu form oporu społecznego: odmowy regulowania świadczeń podatkowych, strajków, a nawet kilku akcji zbrojnych. Reakcja władz państwowych okazała się dla miejscowych struktur KPZB bardzo groźna. Fala represji z lat 1933-1934 trwale naruszyła na Polesiu możliwości jej działania.

Słowa kluczowe: komuniści, wielki kryzys gospodarczy, opór społeczny.

HOPES AND REALITY. COMMUNIST PARTY OF WESTERN BELARUS AND THE GREAT DEPRESSION OF 1930–1935: THE CASE OF POLESIE

Abstract: The Great Economic Crisis of 1930–1935 favored the communist movement in Poland. In Polesie communist movement was represented by the Communist Party of Western Belarus. Agitation of party activists enhanced radicalization of the region's residents' behaviour. Social resistance took different forms: tax evasion, strikes, and even armed riots. However, repressions of the Polish authorities seriously weakened the Communist movement in the region.

Keywords: Communist Party of Western Belarus, Great Economic Crisis of 1930–1935, Social Resistance.

Kierownictwo ruchu komunistycznego działającego w okresie międzywojennym nielegalnie na obszarze państwa polskiego, uznało załamanie ekonomiczne przełomu dekad lat dwudziestych i trzydziestych za zjawisko dla siebie korzystne. Dotyczyło to również Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi, funkcjonującej od jesieni 1923 r. na terenie województw wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego a także części białostockiego. W KPZB pojawiło się przekonanie, że ciężar kryzysu będzie tak silny, że wywoła bunt ludności umożliwiający w dalszej perspektywie realizację najważniejszych celów partii komunistycznej: dokonania przewrotu społecznego i faktycznej dezintegracji państwa polskiego w kształcie jaki uzyskało ono po zakończeniu I wojny światowej (traktat wersalski w 1919 r.) i konfliktu z bolszewikami rządzącymi na terenach byłego imperium carskiego (traktat ryski w 1921 r.).

Polska w okresie międzywojennym była krajem, którego oblicze ekonomiczne można określić jako rolniczo-przemysłowe. Jednak obszar działania KPZB był terenem o zdecydowanie rolniczym charakterze. To powodowało, że główny objaw kryzysu gospodarczego pierwszej połowy lat trzydziestych na wsi – gwałtowny spadek cen na produkty rolne, stał się najważniejszym czynnikiem warunkującym tutaj załamanie ekonomiczne. Polesie (województwo poleskie) ze względu na swoją specyfikę geograficzno-etniczno-gospodarczą odczuło skutki załamania szczególnie mocno. Deficyt ziemi ornej, jej niska jakość, załamanie produkcji leśnej dającej znacznej części mieszkańców wsi alternatywny dochód, wreszcie dominacja ludności niepolskiej (Białorusini, Ukraińcy i Żydzi stanowili zapewne około 90%) sceptycznie, bądź wrogo ustosunkowanej do państwa powinno było dawać komunistom bardzo dobre warunki do działania.

W latach dwudziestych KPZB rozwinęła na Polesiu ożywioną i różnorodną działalność. Jednak pod koniec tej dekady partia została w bardzo dużym stopniu osłabiona działaniami władz państwowych. Nowe, znacznie trudniejsze warunki ekonomiczne spowodowały, że poczynania komunistów ponownie nabrały rozmachu. Udało im się stworzyć nowe oraz zagęścić sieć istniejących struktur. Inspirowali oni, bądź z pewnym opóźnieniem przyłączali się do wszelkich form niezadowolenia, a nawet buntu okazywanego przez mieszkańców. Dochodziło w związku z tym do incydentów drobnych, ale częstych, jak np. czynny opór przed egzekwowaniem należności podatkowych. Administracja państwowa odnotowywała w latach 1931-1933 nawet jedno tego typu wystąpienie miesięcznie.

Polesie stało się jednak w związku z aktywnością komunistów areną zająć znacznie poważniejszych z punktu widzenia stabilności wewnętrznej państwa polskiego. Wymienić należy tu zwłaszcza incydenty zbrojne. Największym było wstąpienie na pograniczu powiatów koszyrskiego i kowelskiego latem

1932 r. Pod wpływem agitacji z terenu Wołynia, prowadzonej przez działaczy i sympatyków Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy sformowany został kilkudziesięciosobowy oddział zbrojny. Drugim epizodem, choć o znacznie mniejszej skali był napad na posterunek Policji Państwowej w Nowosiólkach, na południu ówczesnego powiatu kobryńskiego. Dokonali go w sierpniu 1933 r. mieszkańcy okolicznych wsi pod wpływem wezwań do stawiania oporu władzom państwowym, jakie formułowano w kierownictwie brzeskiego Komitetu Okręgowego KPZB.

Dziś wypadki te można ocenić jako świadectwo swego rodzaju niedomagania aktywu komunistycznego szczebla okręgowego, ponieważ agitacja prowadzona przez działaczy komitetów okręgowych generowała sytuację, która wymykała im się następnie spod kontroli. Wzywano do ludność wiejską do organizowania „samoobrony”. Nie brano jednak pod uwagę, że podobne hasła mogą zostać na wsi odebrano jako sygnał do ofensywnych wystąpień. W efekcie zakładane cele nie były osiągnięte, ponieważ, w związku z szybką reakcją miejscowej administracji, niemożliwe okazało się podtrzymanie demonstrowanego otwarcie wrzenia społecznego.

Również formy oporu strajkowego mogły mieć znamiona akcji o większym zasięgu terytorialnym. Tak stało się w wypadku strajku leśnego, jaki miał miejsce w północno-zachodniej części województwa poleskiego (ówczesny powiat prużański) na przełomie lat 1932-1933. Choć ruch został zainicjowany poza terenem województwa poleskiego (W zachodniej części Puszczy Białowieskiej), to prużański Komitet Rejonowy KPZB odegrał istotną rolę w jego podtrzymaniu.

Podobne wypadki, które mogłoby się wydawać świadectwem sukcesu i wpływów KPZB na Polesiu, okazały się jednak w praktyce wstępem do załamania działalności partii w wymiarze długofalowym. Zwłaszcza przypadki wystąpień zbrojnych generowały bardzo efektywną kontrakcję władz państwowych. W latach 1933-1934 można mówić o rozbiciu w znacznym stopniu struktur komunistycznych w województwie poleskim. W drugiej połowie lat trzydziestych KPZB podejmie jeszcze próbę rewitalizacji swojej działalności na wskazanym terenie. Będzie ona już znacznie słabsza, a co za tym idzie mniej spektakularna.